

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU

Osobnost učitele
NONVERBÁLNÍ PROJEV UČITELE

seminární práce - Projekt

II. TVS M3
17.5.2003

1. Teorie problematiky nonverbální komunikace

1.1 Problém slovní a mimoslovní komunikace

Hlavní prostředek lidské komunikace je bezpochyby řeč. Řeč je dovednost, které se učíme již od malička. Např.. tříletý chlapec (podle Křivohlavého, 4, s. 18) řekne za jeden den asi 20 000 slov, holčička až 30 000. Ale je také pravdou, že mnoho z toho, co si sdělujeme, je přenášeno jinými způsoby než jsou slova. Tento celkový okruh sdělování je nazýván **mimoslovní (nonverbální) komunikace.**

Otázkami sociální komunikace se lidé zabývali odnepaměti. Dokladem toho jsou dějiny rétoriky. Těžištěm zájmu „klasického“ pojetí rétoriky byl však řečník a jeho slovní výkon. Důraz se kladl na to kdo to říká a co říká.

Ve 20. století došlo k přesunu studijního zájmu této oblasti. Současným předmětem bádání sociální komunikace je posluchač a jeho satisfakce.

Dřívější jednoznačný zájem o slovo se mění hodně na zkoumání neverbálních prostředků a jejich vlivu na posluchače. Síla neverbálních prostředků je chápána v současnosti jako velmi významný prvek řeči.

Zájem o tuto oblast narůstá především v posledních 20 letech. Kromě přirozeného zájmů herců a umělců (sochařů, malířů) zajímá i pedagogy, právníky, obchodníky, managery.

1.2 Předmět mimoslovní sociální komunikace

Existuje řada způsobů mimoslovního vyjádření myšlenky:

1. Výrazem obličeje
2. Oddálením
3. Dotekem
4. Gesty
5. Pohledy
6. Tónem hlasu
7. Postojem
8. Pohyby
9. Úpravou zevnějšku

Co je předmětem nonverbálního sdělování:

- * emoce
- * zájem o sblížení
- * vytvoření dojmu o sobě (vychází z přirozené lidské filosofie: co je krásné, je i dobré, kdo umí, je někdo, kdo je mi podobný, je dobrý - sociální posilování)
- * ovlivnění partnera
- * pravidla našeho styku

(převzato z Křivohlavého, 4)

1.3 Druhy mimoslovního vyjádření

I když neexistuje izolovaný nonverbální projev a partnera v komunikaci vnímáme jako celek, pro lepší přehled je třeba pojednat o jednotlivých druzích tohoto sdělování odděleně.

1.3.1 Mimika

„ Lidská tvář má velice bohatý komunikační potenciál. Je prvořadě důležitým sdělovačem emocionálních stavů. Odráží vzájemné postoje lidí, kteří spolu jednají, poskytuje zpětnou vazbu v rozhovoru. Někteří badatelé se domnívají, že z hlediska sociální komunikace je tvář vedle slova druhým nejdůležitějším sdělovacím prostředkem mezilidském styku. ”

M. L. Knappe

Projevy mimiky nejsou typicky lidské projevy, o zkoumání zákonitostí mimiky a gestiky u zvířat se zajímalo mnoho biologů. Nejznámějším je Charles Darwin, který publikoval již v roce 1872 studii Vyjadřování emocí u zvířat.

Paul Ekman konstatuje, že lidský obličej dovoluje vyjádřit až 1000 emocí.

Druhy emocí vyjádřené mimikou:

A) pravé a hrané

B) primární emocionální mimické výrazy

1. Štěstí - neštěstí
2. Neočekávané překvapení - splněné očekávání
3. Strach a bázeň - pocit jistoty
4. Radost - smutek
5. Klid - rozčilení
6. Spokojenost - nespokojenost

7. Zájem - nezájem

C) sekundární (složené) mimické výrazy

Vznikají střídáním základních emocí nebo splynutím. Zvláštní druh mimických projevů nastává, jestliže jedna část obličeje vyjadřuje jinou emoci nežli druhá (Schizofrenikové, vliv LSD).

Hlavní obličejové zóny

1. Oblast čela a obočí
2. Oblast očí a víček
3. Dolní část obličeje (tváře, nos, ústa)

Podle metody nazvané FAST bylo zjištěno, že emoce jsou rozloženy do celé části lidského obličeje zhruba takto:

překvapení (čelo)

strach (oči)

smutek (oči)

šťěstí (nos)

Čím mluví naše oči?

- * zaměřením pohledu
- * dobou výdrže
- * četností
- * sledem pohledů (na koho první)
- * objemem pohledů
- * díváním se „po očku“ či přímo
- * pohyby očí
- * vráskami u kořene nosu

Např. se v této souvislosti hovoří o vytváření určitých terčů tj.. místa na kterého konkrétního člověka či část jeho těla nebo oblečení se zaměřujeme.

Platí také zásada, že déle se díváme na osobu, které si vážíme, na authority, na ty, ke kterým chováme úctu. Nejdéle pak věnujeme lidem, o jejichž kladný vztah stojíme a u nichž si nejsme jisti, že k nám tento kladný vztah chovají.

Pohledy příjemné a nepříjemné. V případě, že pohled trvá příliš dlouho, nebo se na nás patřičná osoba nedívá, nebo se dívá málo. (Přiměřené je to v poměru asi 50%). Velkou roli tu samozřejmě hraje ten fakt, kdo je osoba, která se na nás dívá.

Rozšiřování zornic - Zornice se rozšiřují v závislosti na emocionálním stavu pozorovatele. Citově vzrušené oči mají velké zornice, vztek se projevuje jejich stažením. Zajímavé je, že tento proces se nedá ovládat naší vůlí.

1.3.2 Proxemika - sdělování přiblížením a oddálením

Vzdálenost mezi lidmi je měřena touto vědou horizontálně a vertikálně.

A) Problematika horizontální vzdálenosti

Termín "sympatická vzdálenost", tj. vzdálenost, ve které se nám příjemně komunikuje s naším partnerem závisí na:

- * extroverzi a introverzi jedince
- * emocionálním vztahu jedinců (sympatie, nenávisť)
- * formální pozici (nadřazeným podřazený)
- * kultuře, etniku (rasové předsudky...)

Proxemický tanec je termín pro pohyby komunikujících partnerů, kteří mají různou sympatickou vzdálenost a snaží se podvědomě najít nějaký kompromis - je to vlastně pokus o ustálení sympatické vzdálenosti

Teritorium

vychází z podobnosti teritoriálního chování zvířat. Je to oblast prostoru, kterou považujeme za svou a děláme si na ni určité právo (můj dům, zahrada, místo ve třídě). **Edward T. Hall** v knize *The Hidden Dimension* z roku 1966 definuje pojetí tzv. Osobní zóny člověka.

Osobní zónou člověka se rozumí myšlená čára ohraničující prostor kolem člověka, do kterého tento člověk nerad pouští druhé lidi - vetřelce. Vniknutí do této zóny je považováno za netaktnost. Důsledky tohoto vniknutí jsou nepříjemné pocity (někdy až panika)

Na čem tyto pocity záleží:

- * zda vetřelec je muž či žena
- * zda je to dítě nebo dospělý
- * na osobnostní charakteristice člověka
- * kladné emoce

Struktura osobní zóny:

1. Intimní zóna (0 - 15/30cm)

matka - dítě, milenci

2. Osobní zóna (15/30 - 45/75)

manželé, limit fyzického ovládnání partnera, možnost sledovat mimiku a oční zornice

3. Sociální zóna (45/75 - 1,./20/2,10)

služební styk a obchodní jednání, pocit psychického bezpečí. V našem zorném poli je celá postava partnera

4. Veřejná zóna herec na jevišti, učitel ve třídě

B) Vertikální vzdálenost

Uplatňuje se při jednání matky s dítětem (v komunikaci s dítětem matka intuitivně vyrovnává vertikální vzdálenosti, tj. skloní se k dítěti nebo zdvihne dítě do náručí), uspořádání prostoru pro řečníka či učitele (osoba, která má výše očí, se stává v jednání dominantní).

Shrnutí těchto výzkumů lze shrnout do konstatování, že k vyrovnané komunikaci patří i stejná hladina očí partnerů. a že ten, který je fyzicky výše má tendence k určitému nadřazení nad ostatními.

1.3.3 Haptika

Doteky a podávání ruky jsou přirozené součásti lidské komunikace. Pokud je člověk zbaven možnosti dotýkat se druhého, dochází u něho k projevům tzv. **taktilní deprivace** (Senzorická deprivace je jevem, kdy nemáme možnost komunikovat prostřednictvím našich smyslů).

Výzkumy v oblasti doteků odhalily některé zajímavé věci např. že existují určité atraktivnější části našeho těla, které jsou více dotýkány, nebo že někteří lidé jsou „dotekovější“ dotýkají se více než druzí, že muži se dotýkají častěji žen, často i ženy žen, nejméně muži mužů.

Dotýkání se je typickým projevem přátelství, lidé lhostejní se dotýkají méně.

Soubor sensorů se zakončením v kůži je tak bohatý, že se v poslední době provádějí výzkumy o nahrazení některých ostatních smyslů těmito náhradními senzory (např.. sluch)

Druhy doteků: přátelské a nepřátelské, dále se doteky dělí podle dynamiky a intenzity.

Některé doteky mají i smluvený a formalizovaný charakter. Nejčastějším z nich je pozdrav.

Velmi zajímavou partií je podávání ruky a jeho charakter.

1.3.4 Posturologie

řeč našich postojů

A) postoje jedince

Máme tři základní polohy: ve stoje, vsedě a vleže (ale jiná, detailnější rozdělení uvádějí až dvacet postojů)

B) postoje více jedinců se nazývají kompozice

Termín **posturologické echo** - znamená další zajímavý jev, ke kterému při komunikaci dochází. Při jednání s partnerem můžeme pozorovat, že pokud je naše komunikace v souladu s jeho názory, dochází k podvědomému napodobování našich postojů (křížení rukou, nohou, příklon hovořících osob) Pokud s námi partner nesouhlasí, zaujímá obvykle jiné postoje a jinak nonverbálně reaguje. Stručně řečeno: " máme rádi toho, kdo se nám podobá "

1.3.5 Gestika

Je součástí kinetiky, řeči našich pohybů. Zabývá se pohyby rukou (nohou). M. Reil vyjádřil myšlenku, že gesty se dá sdělit až 700 000 sdělení.

Co to jsou gesta? Pohyby, které mají výrazný sdělovací účel, které doprovázejí slovní projevy nebo je zastupují (Z latiny: gero * projevovati cit, smýšlení či vlastnost). Hlavní metodou zachycování těchto pohybů je filmování nebo zápisu pohybů našich partnerů. Někteří psychologové tvrdí, že gesta mají tvořivou sílu, kterou nemají slova (např.. Zlomí mi to srdce).

Co formuje podobu a četnost našich gest:

- * kulturní vlivy (gesta pro souhlas, nebo orientální gestické tance)
- * etiketa určité země (podávání ruky, pozdrav...)
- * etnické vlivy (italská výbušnost či švédská střídmost)

Rozdělení: vědomá, nevědomá

Smysl gest

- * vyjádření emocí
- * podtrhují slova a zesilují jejich význam - ilustrátory (gesta kvantity, kvantity, výčtová gesta)
- * vyjadřují opak výroku (nedělejte si škodu a při tom nastavuje ruku)
- * ukazovací gesta a příkazová gesta
- * gesta pro tabu
- * nevědomá gesta - adaptéry vyjadřují také naše rozpaky či cit nebo emoci, kterou chceme skrýt

(Jsou v rozporu s tím, co vyjadřujeme slovně)

Gesta tvoří celek s dalšími projevy komunikace. Dochází k synchronizaci gest, intonace řeči, sémantickou strukturou projevu a celou oblastí paralingvistiky apod..

Nejčastější gesta:

Jděte tamhle - pojd'te sem - sedněte si tam

Bud'te zticha - zůstaňte v klidu - pojd'te za mnou

Je mi horko (zima) -je to blázen

Svezte mne - peníze prosím - dejte mi najíst

1.3.6 Úprava zevnějšku

V širším pojetí sem patří celkové prostředí, které člověka obklopuje. Je to např. kultura bydlení, úprava bytu, zahrady, prezentace typem vozu, kočichem, volbou osob, se kterými se stýkáme.

V užším pojetí je to vliv oblékání, kosmetických úprav osobnosti na její vnímání partnerem v komunikaci.

2. Cíle práce

Cílem této práce bude sledování činnosti učitele po dobu hodiny tělesné výchovy. Sledovat a hodnotit jednu složku komunikace – NONVERBALNI projev. Zaměřit se na formy, intenzitu, vhodnost a reakce žáků.

Jednotlivé cíle byly stanoveny takto:

Sledovat:

- Ø Jednotlivé formy nonverbální komunikace
 - Proxemika
 - Haptika
 - Posturologie
 - Kinezika
 - Gestika
 - Mimika
 - Popřípadě Zrakový kontakt (dovolí-li to podmínky)
- Ø Frekvenci užití jednotlivých forem
- Ø Vhodnost užití
- Ø Reakce žáků na jednotlivé formy
- Ø Celková upravenost učitele
- Ø Z jakým úmyslem je použita
 - Záměrně
 - Bezděčně

3 Metodika práce

Metoda získávání dat: Sledování – Sledovat učitele již od příchodu do tělocvičny až po ukončení hodiny.

Statistické šetření

Záznamové škály jejich přesnost a podrobnost: Numerická škála doplněná popisem

Frekvence užití: výskyt v absolutních číslech

1 – velmi často – 10 a více

2 – často – 7-9

3 – málo – 4-6

4 – velmi málo – 1-3

x – jev se nevyskytoval

Reakce žáků: 1 – plně odpovídající pozitivní reakce na podnět

2 – částečně odpovídající reakce na podnět

3 – neodpovídající reakce na podnět

Bezděčnost /Záměrnost: V průběhu hodiny čárkovou metodou

Prezentace - procentuelní vyjádření

Intenzita: Zaznamenání abs. čísel formou čárek v jednotlivých intenzitách

1 – velmi intenzivní

Haptika – Pevné uchopení, zacloumání, popř. odstrčení

Gestika – Silně rozmáchlá gesta, s výrazně určujícím prvkem

Mimika – Velmi výrazný projev (úšklebky, grimasy), přehrávání

Paralingvistika – Velmi zvýšený hlas spíše křik se silnou dikcí

Zrakový kontakt – Upřené pohledy z očí do očí

Posturologie – Silně přehnané postoje spíše divadelní pojetí

Kinezika – Celkový projev spíše jako divadelní role

2 – středně intenzivní

Haptika – Běžné podání ruky, poplácání po ramenou, delší kontakt
malé intenzity

Gestika – Běžný projev gest, soulad se sdělovanou informací

Mimika – Viditelný projev mimiky, součást běžného projevu

Paralingvistika – Běžný projev mluveného slova s přiměřenou intenzitou zvyšování hlasu

Zrakový kontakt – Krátkodobý oční kontakt, součást rozhovoru nebo jako podpora

Posturologie – Vlastní postojové návyky běžné i silnější intenzity

Kinezika – Přirozený projev doplňující celkově osobnost

3 – málo intenzivní

Haptika – Letmé dotyky převážně bezděčné

Gestika – Téměř neznatelné projevy v minimálním pohybovém rozsahu

Mimika – Neznatelný projev, strnulý výraz

Paralingvistika – Monotónní projev s téměř nulovou dikcí

Zrakový kontakt – Letmý kontakt, spíše vyhýbavý

Posturologie – Jednoduchý postoj beze změn, spíše nenápadnost

Kinezika – Nenápadný projev, jakoby nechtěl být viděn

Celková upravenost: Plně odpovídající – Sportovní oděv umožňující pohyb (možnost předvedení cviku)

Průměrně odpovídající – Sportovní oděv, ale nevhodně doplňky, prsteny, řetízky, náušnice

Neodpovídající – nevhodný oděv + doplňky

Poznámka: x – jev se nevyskytoval

Prezentace výsledků:

1. Souhrnná tabulka

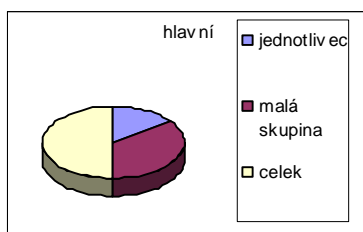
Forma	Frekvence užití			Reakce žáků			Bezpečnost / záměrnost	Část hodiny	Intenzita										
	Ú	H	Z	Ú	H	Z			1	2	3								
Haptika								Ú				H				Z			
Posturologie								Ú				H				Z			
Kinezika								Ú				H				Z			
Gestika								Ú				H				Z			
Mimika								Ú				H				Z			
Paralingvistika								Ú				H				Z			
Zrakový kontakt								Ú				H				Z			
Proxemika	Je dáno formou TV - Bazén																		
Celková upravenost	Plněn odpovídající																		

část hodiny	Převládající forma	S kým učitel jedná	% užití k:		
			Ú	H	Z
úvodní		jednotlivec			
hlavní		malá skupina			
závěrečná		celek			

Ú – úvodní H – Hlavní Z - závěrečná

2. Graf z hodnot: % užití jednání učitele k jednotlivci, skupině, celku

např.:

HOSPITAČNÍ ZÁZNAM VYUČOVACÍ JEDNOTKY VE ŠKOLE

ŠKOLA: Gymnázium nad štolou

VYUČUJÍCÍ: Kohout

DATUM: 26.2.03

POZOROVATEL: Kovářík Richard

CÍL VYUČOVACÍ JEDNOTKY: Základy gymnastiky

TŘÍDA: 2B - muži

POČET CVIČÍCÍCH: 13

PROSTŘEDÍ: Tělocvična s tatami

POMUCKY: futsalový míč

Obsah	Organizace/ metody/ činnost učitele	Čas/ dávkování (min.)	Činnost žáka, poznámky
Gymnastika	Zadání úkolu, nechá předvést dvojici, z dálky pozoruje a radí.	18	Cvičí bez většího zájmu, ale to co mají.
Míčová hra	Upraví pravidla již známé hry, určí týmy a zahájí hru, píšťalkou řídí hru	18	Hrají naplno a s nasazením

Forma	Vhodnost užití	Frekvence užití	Reakce žáků	Bezděčnost / záměrnost	Intenzita
Haptika	1	často	1	20% / 80%	2
Posturologie	3	málo	3	-	3
Kinezika	2	často	4	40% / 60%	-
Gestika	2	velmi často	3	30% / 70%	1
Mimika	3	velmi často	4	95% / 5%	4
Paralingvistika	2	často	3	60% / 40%	2
Zrakový kontakt	1	velmi často	4	-	3
Proxemika	Drží si odstup				
Celková upravenost	Plně odpovídající				

HOSPITAČNÍ ZÁZNAM VYUČOVACÍ JEDNOTKY VE ŠKOLE

ŠKOLA: Gymnázium nad štolou

VYUČUJÍCÍ: Bradová

DATUM: 26.2.03

POZOROVATEL: Kovářík Richard

CÍL VYUČOVACÍ JEDNOTKY: volejbal

TŘÍDA: 1A - ženy

POČET CVIČÍCÍCH: 8

PROSTŘEDÍ: Herní tělocvična

POMUCKY: volejbalové míče

Obsah	Organizace/ metody/ činnost učitele	Čas/ dávkování (min.)	Činnost žáka, poznámky
Volejbal	Určuje techniky které se cvičí, kontroluje provádění formou soutěže motivuje k výkonům	35	Až na dvě cvičenky cvičí dívky se zájmem, znatelné zlepšování (úplné začátečnice)

Forma	Vhodnost užití	Frekvence užití	Reakce žáků	Bezděčnost / záměrnost	Intenzita
Haptika	-	-	-	-	-
Posturologie	3	málo	3	-	3
Kinezika	1	často	4	35% / 65%	-
Gestika	2	velmi často	3	15% / 85%	1
Mimika	1	velmi často	4	95% / 5%	4
Paralingvistika	3	často	3	10% / 90%	2
Zrakový kontakt	1	velmi často	4	-	3
Proxemika	Drží si odstup				
Celková upravenost	Plně odpovídající				

Výsledky:

Z průběhu vyučovací hodiny jsem pozorováním dospěl k těmto výsledkům.

a) 2B – muži; učitel Kohout

Proxemika – Sledování je problematické hodina TV je v tomto ohledu specifická. Při odhlédnutí od nutných stavů (dopomoc, ukázka) si drží učitel patrný odstup.

Haptika – Podobné problémy při sledování. Jinak její užití bylo velmi vhodné, v rozumné míře a intenzitě. Reakce studentů byla odpovídající podnětu.

Gestika – Velmi podstatná složka projevu učitele, projevující se jak intenzitou tak i frekvencí. Vhodnost byla adekvátní daným záměrům. Reakce studentů však byla pouze průměrná bez výrazných výkyvů jak kladným tak záporným směrem.

Mimika – Naopak velmi nevýrazná složka projevu. Jediným projevem byl slabý úsměv. Tomu odpovídající nevýrazná reakce studentů.

Paralingvistika – Vhodně a často užitý prostředek projevu s průměrně odpovídající reakcí studentů

Zrakový kontakt – Vhodně zvolený prostředek s průměrnou intenzitou užití. Reakce však byly z větší části neadekvátní.

V hodině základní gymnastiky zakončené míčovou hrou byly nejčastějšími projevy gestika, mimika a zrakový kontakt. A i ostatní složky až na posturologii se objevovaly docela často. Tento rozsah je dán potřebou zvládnout skupinu studentů v situacích nastalých při gymnastice, ve které byli teprve začátečníky což vedlo k značné nesoustředěnosti. Většina projevů se však setkala se slabou nebo i dokonce negativní odezvou. Z hlediska bezděčnosti nebo záměrnosti se zde projevila snaha udržet řád hodiny, z čehož pramení většinou záměr použití té které složky nonv. komunikace.

b) 1A – ženy; učitelka Bradová

Proxemika – Učitelka udržuje odstup i při neformální rozpravě na konci hodiny

Haptika – Po celou dobu hodiny nedošlo k jedinému kontaktu mezi vyučující a studentkami.

Gestika – Vhodně užitý projev jehož se týkal i obraný postoj, jenž znemožňoval již zmíněné dotyky. Další projevy gest však byly vhodné, a také reakce studentek byly adekvátní.

Mimika – Velmi často a vhodně užívaný prvek. Většinou bezděčně a s malou intenzitou a také bez výrazných reakcí studentek.

Paralingvistika – Průměrně vhodně a málo užívané, tím je dána i pouze průměrná reakce na podnět

Zrakový kontakt – Velmi často a vhodně užitý prostředek, ale i zde bez většího ohlasu.

V hodině volejbalu dívek se u učitelky projevila snaha nepůsobit přísně, a proto zvolila jako hlavní mimiku a zrakový kontakt, ale to se projevilo jen nepatrně. Většinové reakce na podnět byly neutrální někdy dokonce i lehce negativní. Z hlediska poměru intenzita daného projevu a reakce je výrazný rozdíl v gestice a to v neprospěch reakce studentek. Snaha větší intenzitou dosáhnout cíle se v podstatě minula účinkem. Zajímavým zjištěním byla absolutní absence jakéhokoliv projevu haptiky zvýrazněná obraným postojem (ruce zkřížené na prsou) a toto ještě umocňovala proxemika, kdy si učitelka držela značný odstup.

Výsledky II. Praxe

HOSPITAČNÍ ZÁZNAM VYUČOVACÍ JEDNOTKY VE ŠKOLE

ŠKOLA: Gymnázium J. Heyrovského

VYUČUJÍCÍ: p. Mtějková

DATUM: 19.3.03

POZOROVATEL: Kovářik Richard

CÍL VYUČOVACÍ JEDNOTKY: Trénink kraul a delfínové vlnění

TŘÍDA:

POČET CVIČÍCÍCH: 7 (5-dívek 2-chlapci)

PROSTŘEDÍ: Bazén

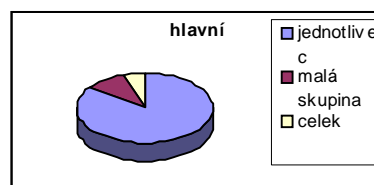
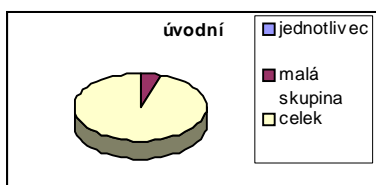
POMUCKY:

Obsah	Organizace/ metody/ činnost učitele	Čas/ dávkování (min.)	Činnost žáka, poznámky
Nácvik plaveckého stylu - Kraul	zadá cvičnou technku, nasucho předvede a vysvětlí.	10	po vykonání zadaného úkolu vyčkávají ve vodě na další pokyny
Nácvik delfínového vlnění	zadá cvičnou technku, nasucho předvede a vysvětlí.	10	po vykonání zadaného úkolu vyčkávají ve vodě na další pokyny

Forma	Frekvence užití			Reakce žáků			Bezděčnost / záměrnost	Část hodiny	Intenzita			
	Ú	H	Z	Ú	H	Z			1	2	3	
část hodiny	Ú	H	Z	Ú	H	Z						
Haptika	x	2	x	x	1	x	5% / 95%	Ú H Z	x x	x /// x	x //// x	
Posturologie	2	1	x	2	3	x	55% / 45%	Ú H Z	/// / /// /// x	/ /// x	/ x	
Kinezika				1	3	x						
Gestika	4	x	x	1	1	x	5% / 95%	Ú H Z	// x x	/ x x	 x x	
Mimika	1	2	x	2	2	x	15% / 85%	Ú H Z	/ x	/// // x	/// /// /// x	
Paralingvistika	4	x	x	1	1	x	100% Z	Ú H Z	 x x	/// x x	 x x	
Zrakový kontakt	3	x	x	2	1	x	100% Z	Ú H Z	/// x x	// x x	 x x	
Proxemika	Je dáno formou TV - Bazén											
Čelková upravenost	Plněn odpovídající											

část hodiny	Převládající forma	S kým učitel jedná	% užití k:		
			Ú	H	Z
úvodní	Gestika	jednotlivec	0	85	x
hlavní	Zrakový kontakt	malá skupina	5	10	x
závěrečná	x	celek	95	5	x

S kým učitel jedná (závislost na části hodiny)

Výsledky:

Z průběhu vyučovací hodiny jsem pozorováním dospěl k těmto výsledkům.

c) Bazén; učitelka Matějková

Hodina ve své podstatě neobsahovala závěrečnou část.

Proxemika – Proxemika v hodině plavání je velice limitována prostředím bazénu.

V podstatě nelze určovat.

Haptika – Výrazně převažují záměrné dotyky, kterými je upravována správnost držení těla. Pozitivní reakce žáků na podnět.

Gestika – Na bazénu je používána jen v minimální míře neplní tolik svůj účel.

Mimika – Naopak velmi nevýrazná složka projevu. Jediným projevem byl slabý úsměv. Tomu odpovídající nevýrazná reakce studentů.

Paralingvistika – Vhodně doplňuje zrakový kontakt a dává mu na váze. Je to dáno i akustikou bazénu.

Zrakový kontakt – V hlavní části hodiny hlavní prvek nonverbální komunikace.

V tomto specifickém prostředí je neúčinnější složkou. Reakce žáků je plně odpovídající.

Hodina na bazénu je jedno ze tří navštívených prostředí, na které jsme zavítali v průběhu praxí. Zde se nejvýrazněji projevuje členění vyučovací hodiny na jednotlivé části. Je zde výrazný rozdíl mezi úvodí a hlavní, což určuje prostředí. Závěrečnou část hodina vůbec neobsahovala, a to především z důvodů časových. V hlavní části byla nejpoužívanější a také nejvhodnější mimika a haptika, které plnily svůj účel ostatní projevy zabíraly spíše okrajovou část a také zde nebyla vhodná odezva. Z hlediska proxemiky je zde užito celé spektrum od sociální až po intimní zónu při dopomoci nebo ukázce. V některých momentech se projevila důležitost zrakového kontaktu se žákem a to v době kdy se začínaly projevovat nedostatky v technice a dostavoval se pocit, že nic nejde, a to jako podpora.

HOSPITAČNÍ ZÁZNAM VYUČOVACÍ JEDNOTKY VE ŠKOLE

ŠKOLA: Gymnázium J. Heyrovského

VYUČUJÍCÍ: p. Mtějková

DATUM: 19.3.03

POZOROVATEL: Kovářík Richard

CÍL VYUČOVACÍ JEDNOTKY: Návuk sestavy rytmické gymnastiky

TŘÍDA: Dívky

POČET CVIČÍCÍCH: 8

PROSTŘEDÍ: Tělocvična

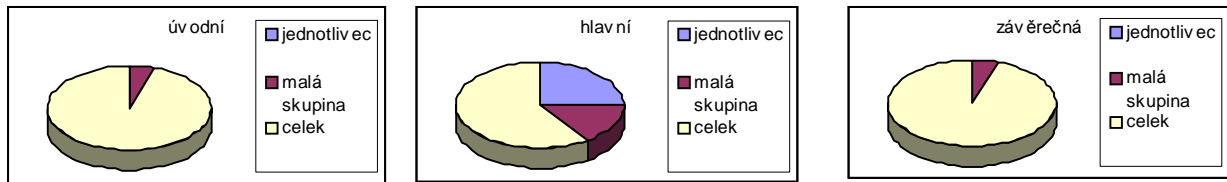
POMUCKY: švihadla

Obsah	Organizace/ metody/ činnost učitele	Čas/ dávkování (min.)	Činnost žáka, poznámky
Rozcvičení lavičky	Zadá cvičení, vysvětlí a nechá jednu žacku předcvičit	5	Postupně procházejí řadou laviček
Rytmická gymnastika	Se švihadly s epostupně prochází jednotlivé prvky sestavy, ke konci se cvik návaznosti	20	Po dvojicích procvičují jednotlivé prvky

Forma	Frekvence užití			Reakce žáků			Bezpečnost / záměrnost	Část hodiny	Intenzita			
	Ú	H	Z	Ú	H	Z			1	2	3	
část hodiny												
Haptika	3	4	1	1	2	x	40% / 60%	Ú H Z	/// / /	/		
Posturologie	1	2	2	1	1	3	35% / 65%	Ú H Z	// / /	/// /// ///	/// /// ///	
Kinezika				1	1	2						
Gestika	3	x	4	3	1	2	10% / 90%	Ú H Z	/// x /		x x	
Mimika	4	4	3	2	2	1	95% / 5%	Ú H Z	 /	// / ///	 /	
Paralingvistika	4	x	x	2	1	1	70% / 30%	Ú H Z	 x x	// x x	 x x	
Zrakový kontakt	x	x	4	2	1	2	20% / 80%	Ú H Z	x x /	x x /	x x /	
Proxemika	Často v osobní zóně											
Celková upravenost	Plně odpovídající											

část hodiny	Převládající forma	S kým učitel jedná	% užití k:		
			Ú	H	Z
úvodní	Mimika	jednotlivec	0	25	0
hlavní	Gestika	malá skupina	5	15	5
závěrečná	Paralingvistika	celek	95	60	95

S kým učitel jedná (závislost na části hodiny)

Výsledky:

d) 1A – ženy; učitelka Matějková

Proxemika – Často vstupuje do osobní zóny i v době kdy není nutná pomoc nebo předvádění.

Haptika – V průběhu hodiny pouze s malou frekvencí užití naopak v závěrečné části byla intenzita velmi vysoká.

Gestika – Vhodně užitý projev doplňující výklad. Reakce studentek byla adekvátní.

Mimika – Často a vhodně užívaný prvek. Většinou bezděčně a s malou intenzitou avšak s pozitivní reakcí studentek.

Paralingvistika – Průměrně vhodně a často užívaná, reakce studentek byly plně odpovídající. Splňovala svůj účel

Zrakový kontakt – velmi často a vhodně užitý prostředek, s pozitivním ohlasem studentek. Z velké většiny byl směřován záměrně.

Hodina rytmické gymnastiky obsahovala všechny tři části. Byl zde patrný dobrý vztah mezi učitelkou a studentkami, z čehož pramení v úvodní části značné užití posturologie jako metody uvolnění. V hlavní části posturologie plnila roli předvedení a nápovědy. V těchto dvou částech byly ostatní projevy spíše sporadické až na mimiku, která opět plnila roli ulehčení atmosféry. V závěrečné části byla nejvíce užitá haptika jako prostředek upoutání pozornosti k vysvětlení úkolů na příští TV v důsledku již značné roztěkanosti studentek .

Výsledky III. Praxe

HOSPITAČNÍ ZÁZNAM VYUČOVACÍ JEDNOTKY VE ŠKOLE

ŠKOLA: ZŠ Červený Vrch

TŘÍDA: 8a,b chlapci

VYUČUJÍCÍ: Nedoma

POČET CVIČÍCÍCH: 19

DATUM: 2.4.03

PROSTŘEDÍ: Tělocvična

POZOROVATEL: Kovářik Richard

POMUCKY: Míče, síť

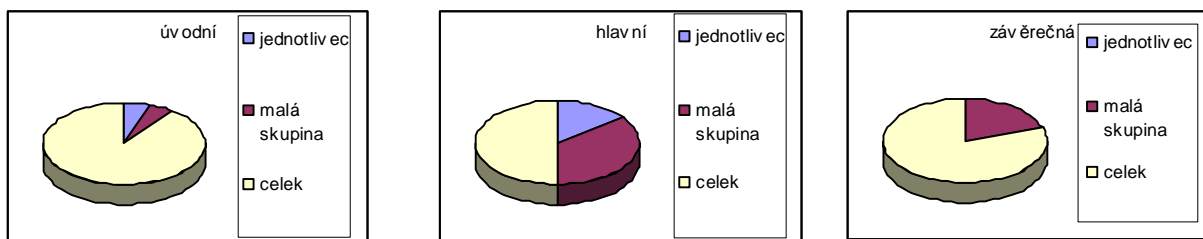
CÍL VYUČOVACÍ JEDNOTKY: Trénink volejbalu

Obsah	Organizace/ metody/ činnost učitele	Čas/ dávkování (min.)	Činnost žáka, poznámky
Krátké rozcvičení	Předcvičuje, sleduje provádění, připravuje hřiště na volejbal	5	Cvičí s očividným nezájmem a odporem. Neposlouchají
Hra volejbalu 2na2 na upraveném hřišti	Zahájí činnost a obchází jednotlivá hřiště a opravuje chyby ve hře a provedení	30	Jen velmi pomalu a nepřesně se zapojují do činnosti. Zjevný nezájem.

Forma	Frekvence užití			Reakce žáků			Bezděčnost / záměrnost	Část hodiny	Intenzita		
	Ú	H	Z	Ú	H	Z			1	2	3
část hodiny	Ú	H	Z	Ú	H	Z			1	2	3
Haptika	x	x	x	x	x	x	x	Ú H Z	x x x	x x x	x x x
Posturologie	3	2	3	2	3	3	80% / 20%	Ú H Z	 ///	 ///	 ///
Kinezika				2	3	2					
Gestika	1	1	2	2	3	2	5% / 95%	Ú H Z	/// / /// / /	/// / /// / /	/// /// /
Mimika	3	2	3	3	3	3	90% / 10%	Ú H Z	 /	 /	 /
Paralingvistika	2	1	1	2	2	1	100%Z	Ú H Z	/// / /// / /// /	/// /// ///	 /
Zrakový kontakt	3	3	2	3	3	2	15% / 85%	Ú H Z	 /	 /	/// /// ///
Proxemika	Většinou odstup - Při vysvětlování v osob. Zoně										
Celková upravenost	Plně odpovídající										

část hodiny	Převládající forma	S kým učitel jedná	% užití k:		
			Ú	H	Z
úvodní	Gestika	jednotlivec	5	15	0
hlavní	Gestika	malá skupina	5	35	20
závěrečná	Paralingvistika	celek	90	50	80

S kým učitel jedná (závislost na části hodiny)

Výsledky:

Z průběhu vyučovací hodiny jsem pozorováním dospěl k těmto výsledkům.

Tělocvična; učitel Nedoma

Hodina byla ve své podstatě obrazem současného stavu projevu žáků.

Proxemika – Ve velké většině hodiny byl učitel pouze v úloze pozorovatele, a tudíž ve větší vzdálenosti, pouze při vysvětlování vstupoval do sociální zóny, popřípadě do osobní.

Haptika – V průběhu hodiny nedošlo k jedinému projevu této složky nonv. komunikace.

Gestika – Hlavní složka nonv. komunikace. Jako jediná měla alespoň trochu šanci na úspěch v prosazení daných úkolů.

Mimika – Málo používaná, v této skupině nemá šanci na úspěch. Reakce žáku většinou silně negativní odmítavá.

Paralingvistika – V závěrečné části hlavní složka nonv. komunikace. Jako jediná zde plnila svůj účel

Zrakový kontakt – Téměř nepoužívaná forma. Je to dáno tím, že reakce žáků je odmítavá, negativní, tudíž ve své podstatě zbytečná.

Pozn.: Celkové vyznění hodiny – vypadalo to jako téměř nemožné, dovést tuto skupinu k nějakému cíli.

Již od začátku velmi těžko zvládnutelná hodina - projevil se zde velmi vysoký počet studentů. Jediné dva prvky nonv. komunikace gestika a hlavně paralingvistika dokázaly alespoň z části držet hodinu v mezích. Velmi těžko prosazované úkoly vedly k již na první pohled zjevné apatii učitele projevované v minimální mimice i posturologii. Dalším důkazem byla absence haptiky a projev nervozity patrný z drobných pohybů ruky a prstů (hraní si s prsty). Tato hodina byla pro učitele velmi náročná a to především z důvodů přílišné neposlušnosti až drzosti větší skupiny studentů. Negativní reakce studentů nebyla ani tak způsobena špatně nebo nevhodně zvolenými metodami komunikace jako spíše výše uvedenými projevy studentů.

Výsledky IV. Praxe

HOSPITAČNÍ ZÁZNAM VYUČOVACÍ JEDNOTKY VE ŠKOLE

ŠKOLA: ZŠ gen. F.Peřiny

TŘÍDA: 8c

VYUČUJÍCÍ: Herciková L.

POČET CVIČÍCÍCH: 15 dívký

DATUM: 16.4.03

PROSTŘEDÍ: Tělocvična

POZOROVATEL: Kovářik Richard

POMUCKY: Míče síť

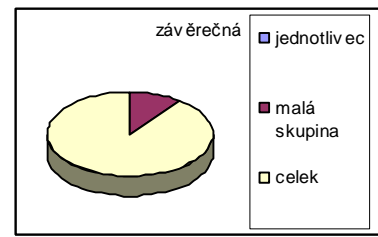
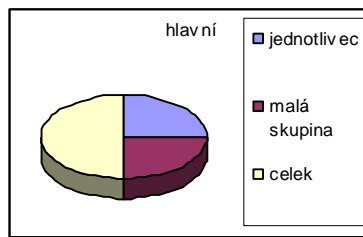
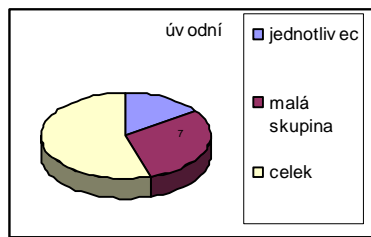
CÍL VYUČOVACÍ JEDNOTKY: Volejbal

Obsah	Organizace/ metody/ činnost učitele	Čas/ dávkování (min.)	Činnost žáka, poznámky
Rozcvičení - rozklusání; rozcvička; přípravné volejbalové techniky	Předcvičuje; Doplnuje chybějící dvojici	10	Cvičí aktivně a se zájmem
Techniky volejbalu; Hra 3x3	Zadává úkoly a ve dvojici předvádí	30	Cvičí aktivně a se zájmem je zjevná jistá dovednost

Forma	Frekvence užití			Reakce žáků			Bezděčnost / záměrnost	Část hodiny	Intenzita		
	Ú	H	Z	Ú	H	Z			1	2	3
část hodiny											
Haptika	x	x	x	x	x	x	x	Ú H Z	x x x	x x x	x x x
Posturologie	2	1	3	1	1	3	20% / 80%	Ú H Z	/ /// /	/// / /// /// /	/ /// ///
Kinezika				1	1	1					
Gestika	1	1	2	1	1	1	10% / 90%	Ú H Z	/// /// /// / /	/	/
Mimika	2	1	1	1	1	1	100%B	Ú H Z	/	/// / /// / /// /	/// /// ///
Paralingvistika	1	2	1	1	2	2	100%Z	Ú H Z	/// /// /// /// /// /	///	/
Zrakový kontakt	2	1	1	1	1	2	60% / 40%	Ú H Z	/// /// /	/// /// ///	/// /// ///
Proxemika	Ú - odstup H - v soc. a osob. zoně Z - osob. zoně										
Celková upravenost	Plně odpovídající										

část hodiny	Převládající forma	S kým učitel jedná	% užití k:		
			Ú	H	Z
úvodní	Paralingvistika	jednotlivec	15	25	0
hlavní	Gestika	malá skupina	30	25	10
závěrečná	Paralingvistika	celek	55	50	90

S kým učitel jedná (závislost na části hodiny)

Výsledky:

Z průběhu vyučovací hodiny jsem pozorováním dospěl k těmto výsledkům.

Tělocvična; učitelka Herciková L.

Proxemika – Tím že učitelka předcvičovala a zároveň cvičila s žáčkami, byla po většinu část hodiny v sociální zóně žaček, občas se dostávala i do osobní zony.

Haptika – Nepoužívaná složka nonverbální komunikace.

Gestika – Nejdůležitější složka nonverbální komunikace hlavní části, reakce plně odpovídající ve všech částech hodiny.

Mimika – Často užitá forma a to bezděčně. Udržovala přátelskou atmosféru v souladu s již vybudovanou důvěrou.

Paralingvistika – Hlavní složka úvodní a závěrečné části, užitá jako zvýraznění obsahové složky verbální komunikace.

Zrakový kontakt – Často užitá forma převážně bezděčná, doplňovala mimiku a je v tomto případě její součástí. Reakce žaček je odpovídající podnětu a opět působí uklidňujícím dojmem.

V hodině volejbalu učitelka zvolila z prvků nonv. komunikace gestiku a mimiku, které se také setkaly s kladnou reakcí studentek. Mimika z hlediska bezděčnosti a záměrnosti je hodnotitelná pouze subjektivně, ale vysledoval jsem zde v podstatě 100% bezděčnost, což je ukazatel dobrých vztahů ve skupině. 100% záměrnost při paralingvistice je daná tím, že učitelka zvýšila hlas opravdu jen v nejnnutnějších případech. V hodině se nevyskytl jediný projev haptiky a to ani v případě, kdy se učitelka aktivně účastnila hry. Veškeré projevy nonv. komunikace se setkaly v drtivé většině s kladnou odezvou.

Výsledky V. Praxe

HOSPITAČNÍ ZÁZNAM VYUČOVACÍ JEDNOTKY VE ŠKOLE

ŠKOLA: ZŠ Weberova

TŘÍDA: 8b,c

VYUČUJÍCÍ: Kuldová

POČET CVIČÍCÍCH: 14

DATUM: 7.5.03

PROSTŘEDÍ: Venkovní areál s dráhou

POZOROVATEL: Kovářik Richard

POMUCKY: Pásmo, stopky

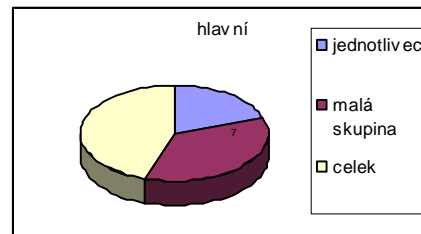
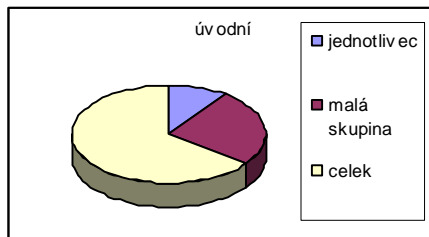
CÍL VYUČOVACÍ JEDNOTKY: Atletika - test výkonnosti

Obsah	Organizace/ metody/ činnost učitele	Čas/ dávkování (min.)	Činnost žáka, poznámky
Rozcičení	Předcvičuje a kontroluje provádění	10	Cvičí bez většího zájmu
Sprint na čas	Organizuje stary a měří čas	15	Jen některé studentky běží naplno
Skok daleký - na výkon	kontroluje odraz a měří výkon	15	Jen některé studentky běží naplno

Forma	Frekvence užití			Reakce žáků			Bezděčnost / záměrnost	Část hodiny	Intenzita			
	Ú	H	Z	Ú	H	Z			1	2	3	
Haptika	x	3	x	x	2	x	65% / 35%	Ú H Z	x / x	x / x	x /// x	
Posturologie	2	2	x	3	3	x	60% / 40%	Ú H Z	// /// x	/// /// x	 x	
Kinezika				1	2	3						
Gestika	1	1	x	1	1	x	15% / 85%	Ú H Z	/// /// x	/// // /// // x	// /// x	
Mimika	3	3	x	3	2	x	80% / 20%	Ú H Z	/ / x	/// /// / x	 x	
Paralingvistika	2	1	x	1	1	x	5% / 95%	Ú H Z	// /// // // // x	/// /// x	/ // x	
Zrakový kontakt	3	1	x	3	2	x	50% / 50%	Ú H Z	/// /// x	/// /// // x	/// /// // x	
Proxemika	Často s sociální i osobní zóně											
Celková upravenost	Průměrně odpovídající											

část hodiny	Převládající forma	S kým učitel jedná	% užití k:		
			Ú	H	Z
úvodní	Gestika	jednotlivec	10	20	x
hlavní	Paralingvistika	malá skupina	25	35	x
závěrečná	x	celek	65	45	x

S kým učitel jedná (závislost na části hodiny)

Výsledky:

Z průběhu vyučovací hodiny jsem pozorováním dospěl k těmto výsledkům.

Hodina neobsahovala závěrečnou část.

Proxemika – Proxemika se zde vztahuje ke dvěma skupinám, a to cvičící a necvičící. Vůči jedné se učitelka často nachází v osobní zóně a vůči druhé převažuje vzdálenost veřejné zóny.

Haptika – Téměř nepoužívaná pouze v hlavní části jako motivace či pobýtka.

Gestika – Výrazná gestikulace byla nutná v roli startéra při sprintu a také při rozcvičení.

Mimika – Většinou bezděčně používaná složka formou úsměvu ve většině případů bez výraznější odezvy.

Paralingvistika – Spolu s gestikou hlavní složka komunikace při startech i při skoku dalekém. Dáno prostředím.

Zrakový kontakt – V hlavní části hodiny velmi výrazný prvek nonverbální komunikace. Rozsáhlé venkovní prostora jsou ale limitující pro tento druh komunikace.

Ne zcela vyhovující oděv na sport (doplňky, náušnice, prsteny, řetízky) je věcí, která vyčnívala nad ostatní. Učitelka kamarádského typu používala paralingvistiku ve formě zvýšeného hlasu pouze z akustických důvodů daných rozlehlostí prostoru. Výrazná gestikulace je spojena s úkony startéra sprintu a také snahou pobídnout studentky k lepšímu výkonu. Právě gestikulace měla výrazně kladnou odezvu i mimo nutnosti přesného dodržování startovního povelu. Učitelka si také vcelku rozvrhla rovným dílem s kým jednala (jednotlivec, malá skupina, celek).

HOSPITAČNÍ ZÁZNAM VYUČOVACÍ JEDNOTKY VE ŠKOLE

ŠKOLA: ZŠ Weberova

TŘÍDA: 3

VYUČUJÍCÍ: Holubová J.

POČET CVIČÍCÍCH: 15

DATUM: 7.5.03

PROSTŘEDÍ: Bazén 25m

POZOROVATEL: Kovářik Richard

POMUCKY: Destičky

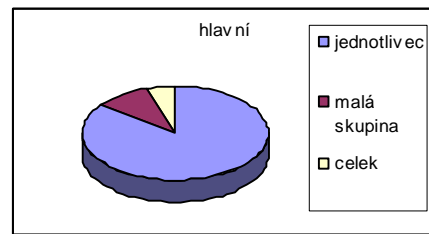
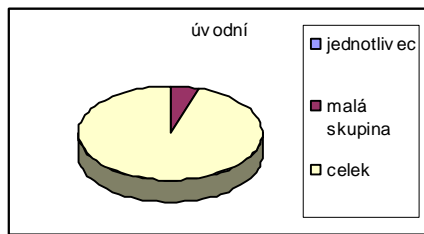
CÍL VYUČOVACÍ JEDNOTKY: Plavání - nácvik techniky prsa

Obsah	Organizace/ metody/ činnost učitele	Čas/ dávkování (min.)	Činnost žáka, poznámky
Krátké rozplavání	Zadá úkol a kontroluje provedení a dohlíží na bezpečnost	5	Individuálně plní zadaný úkol
Trénik jednotlivých prvků techniky prsa	Zadává úkoly, kontroluje provedení a jednotlivě odstraňuje chyby	25	plní úkoly se zaujetím, kladná odezva na rady a dopomoc vyučujícího
Nástup a hodnocení hodiny + instrukce k další vyuče	Klasický nástup	5	již patrná roztěkanost a nesoustředěnost

Forma	Frekvence užití			Reakce žáků			Bezděčnost / záměrnost	Část hodiny	Intenzita			
	Ú	H	Z	Ú	H	Z			1	2	3	
Haptika	x	2	x	x	1	x	5% / 95%	Ú H Z	x / x	x /// x	x // x	
Posturologie	3	3	2	2	2	3	60% / 40%	Ú H Z	 /	 /// ///	 // ///	
Kinezika				2	2	2						
Gestika	1	1	2	1	1	1	10% / 90%	Ú H Z	/// //// ///	/// / ///	// / /	
Mimika	2	2	3	1	1	2	50% / 50%	Ú H Z	/ // /	/// ///	/// //	
Paralingvistika	1	1	2	1	1	2	100%Z	Ú H Z	/// /// ///	// /// ///	// /// /	
Zrakový kontakt	2	1	2	1	1	2	10% / 90%	Ú H Z	 /// /	/// //// ///	/// //// ///	
Proxemika	Je dáno formou TV - Bazén											
Celková upravenost	Plně odpovídající											

část hodiny	Převládající forma	S kým učitel jedná	% užití k:		
			Ú	H	Z
úvodní	Gestika	jednotlivec	0	85	5
hlavní	Zrakový kontakt	malá skupina	5	10	0
závěrečná	Paralingvistika	celek	95	5	95

S kým učitel jedná (závislost na části hodiny)

Výsledky:

Z průběhu vyučovací hodiny jsem pozorováním dospěl k těmto výsledkům

Bazén; učitelka Matějková

Hodina ve své podstatě neobsahovala závěrečnou část.

Proxemika – Proxemika v hodině plavání je velice limitována prostředím bazénu.

V podstatě nelze určovat. Pouze v době výcviku na suchu, při vysvětlování techniky, se pohybovala v osobní zóně.

Haptika – Výrazně převažují záměrné dotyky kterými je upravována správnost držení těla. Pozitivní reakce žáků na podnět.

Gestika – Výrazný prvek. Pro názornost a lepší pochopení. Velice kladná odezva.

Mimika – Méně výrazná složka projevu. Málo úsměvu naopak častěji zamračený obličej, vedlo k negativní odezvě (malé děti 3.třída – ve své podstatě strach).

Paralingvistika – Vhodně doplňuje gestiku a dává ji na váze. Je to dáno i akustikou bazénu.

Zrakový kontakt – V hlavní části hodiny jedena z hlavních složek nonverbální komunikace. Sloužil jako opora a záchytný bod pro žáky.

Prvním dojmem působila pí. učitelka velice přísně, k čemuž mne vedly na první pohled patrné projevy nonv. komunikace. Ale z projevu většiny dětí se dalo vypožorovat, že tomu tak není a že jsou na tento její projev zvyklé. Mračení se, zde fungovalo jako ukazňovací prvek, který děti velice vnímavě akceptovali. Gestika a paralingvistika byly opět nejvýraznějším nositelem obsahové složky projevu, je to opět dáno podmínkami na bazénu.

5. Diskuse

Hospitace jež jsme provedli v pěti základních školách nám měli dát možnost shlédnout v praxi činnost učitele a přitom se zaměřit na stanovené problematiky jednotlivých témat. Celkem osm vyučovacích hodin je východiskem pro tuto práci. Je zde obsažena pestrá paleta typů učitelů i situací, jež jsou zkoumány.

Zajímavé srovnání se může naskytnout při porovnání podle obsahu hodin TV. Nejčastěji jsme sledovali hodinu volejbalu, a to celkem třikrát. Je patrné, že projevy se liší. Je to dáno tím, zda hodinu vede učitel či učitelka a zda mají hodinu dívky či chlapci. Příklad volejbalu na ZŠ Červený vrch s panem učitelem Nedomou, který měl hodinu s chlapci, kdy ze situace vyplynulo, že v podstatě jedinou schůdnou cestou je užití přímých metod nonverbální komunikace, jako je gestika nebo paralingvistika. Naopak učitelky Hercíková a Bradová měly s děvčaty méně problémů, takže častěji užívaly jemnější složky nonv. komunikace, jako je mimika a zrakový kontakt. Ve všech třech hodinách bylo vidět, že si učitelé drží odstup od studentů, a jsou převážně ve veřejné zóně. Je to i tím, že zde nebyl patrný projev kamarádského vztahu.

Gestika a paralingvistika jsou hlavními podporovateli obsahové stránky verbální komunikace (*Vašina; 1988*), proto při pohledu na poměr mezi bezděčností a záměrností vždy výrazně převažuje záměr. Je to logické, vezmeme-li, že hodina TV je silně dynamická a samotný, prostě vyřčený obsah by s největší pravděpodobností nebyl plně postačující. Příkladem tomu jsou hodiny na bazénu a ve venkovních prostorách, kde je již nutností je použít z důvodů akustických a i značných vzdáleností mezi učitelem a žáky. Samozřejmě, že toto není pravidlo např. pí. učitelka Matějková se bez větších projevů gestiky na bazéne obešla, ale je to spíše výjimka.

Jedním ze zajímavých poznatků je, že většina učitelů se vyhýbá jakýmkoli projevům haptiky, a někdy se dostanou až do obranného postoje, aby se mu vyhnuli. Dotyky, nepočítáme-li dopomoc a záchranu, se vyskytují převážně tam, kde je přátelská až téměř kamarádská atmosféra. Můj dojem je, že takto odmítavý postoj k dotykům je až v poslední době a je silně podporován mediálními případy sexuálního obtěžování a strachem učitelů z toho, aby nebyly nařčeni.

Zajímavá je statistika rozčlenění převládající formy nonverbální komunikace podle částí hodiny TV. Ve většině případů v úvodní části dominuje gestika, popřípadě mimika. Je to logické, protože se očekává, že se v této části hodiny se studenti teoreticky dozví o obsahu následující hodiny, což jak již bylo zmíněno, právě gestika splňuje. Naopak v závěrečné části,

tedy pokud ji hodina vůbec obsahuje, převažuje paralingvistika. Důvodem je již velmi nízká koncentrace studentů na učitelovo sdělení, a proto si učitel vypomáhá takto. V hlavní části hodiny opět převažuje gestika, ale zde je již nutné brát ohled jednotlivá specifika daných sportů a prostředí.

Srovnáním učitelů dle jejich kineziky - konkrétně podle reakce studentů vychází nejlépe pí. učitelka Herciková. Je to logické, protože kinezika je v podstatě souhrn jednotlivých pohybů gestiky, mimiky a posturologie (*Vašina; 1988*), a ve většině těchto složek byla paní učitelka s ohledem na reakci studentů nejlepší. Je to jisté měřítko sensitivity, která byla správně uplatněna v praxi.

Při srovnáních podle toho s kým učitel jedná (jednotlivec, malá skupina, celá třída) je patrné, že v úvodní a závěrečné části převažuje jednání s celou třídou popřípadě s malou skupinou, ale téměř vůbec s jednotlivci. Zato v hlavní části se poměr téměř obrací ve prospěch jednání s jedincem nebo s malou skupinou. Je jasné, že chyby a rady udělujeme konkrétně, nikoli všeobecně.

Jako složka nonverbální komunikace se uvádí i celková upravenost, v tomto případě učitele TV a s tím spojené nároky na komfort pohybu. Ve všech případech byla upravenost plně odpovídající, až na pí. učitelku Kuldovou - velké prsteny, řetízky a náušnice nejsou vhodné a mají v tomto případě roli nevhodného vzoru.

Závěrem je nutno poznamenat, že věda zabývající se nonverbální komunikací je velice složitá, protože tato komunikace je mnohonásobně pestřejší než komunikace verbální. Jemné nuance a vztahy různých metod mají velkou spoustu možností výkladů a pouze osoba zkušená se v nich bez problémů pohybuje. V celku problematické je pak hodnotit konkrétně tělesnou výchovu, kde je v jistých momentech jen tenká linie mezi nonverbální komunikací a prostým pohybem. Jistou nevýhodou zde spařuji v tom, že na trhu není učebnice nonverbální komunikaci pro učitele tělesné výchovy. Popřípadě začlenit tuto kapitolu do běžných učebnic.

6. Závěry

Tato semestrální práce je věnovaná problematice „Nonverbální komunikace“ učitelů tělesné výchovy v hodinách školní TV. Je výsledkem hospitační činnosti na 5 základních školách a nižších stupních víceletých gymnázií v Praze, kde bylo celkem navštíveno 8 hodin tělesné výchovy.

Součástí práce je metodika hospitační činnosti, cíle jenž byly stanoveny před započítáním hospitačních, a poté jejich výsledky a hodnocení.

Všechny hospitace proběhly na školách s nadprůměrnou vybaveností, co se sportovišť týče.

K získání výsledků k dané problematice byla použita metoda expertního posudku na základě sledování předem stanovených složek nonverbální komunikace.

I.a Hodina základní gymnastiky chlapců vedená učitelem Kohoutem, se vesměs vyznačovala negativní reakcí studentů na jakékoliv podněty, až na výjimku haptiky. Nejvýraznějším projevem pana učitele byla gestika, ale také bez výraznější odezvy.

I.b Hodina volejbalu dívek vedená učitelkou Bradovou je proti ostatním hodinám děvčat vyjímečná v tom, že jejich reakce byly vesměs neutrální až negativní. Patrný zde byl odstup od žaček doplněn absencí jakéhokoliv projevu haptiky.

Od druhé hospitace jsem pracoval s pozměněnou metodikou upravenou dle rad na semináři.

II.a Bazén, trénink technik - kraul a delfínové vlnění pod vedením učitelky Matějkové. První případ specifického prostředí v hodině TV ztelně se to projevuje při sledování proxemiky. Výrazně se zde projevil účinek paralingvistiky, gestiky a zrakového kontaktu, jakožto nejvhodnějších komunikačních prostředků v tomto prostředí.

II.b Rytmická gymnastika pod vedením učitelky Matějkové. Zde je možné porovnání různých metod použitých jedním učitelem v různých prostředích a rovněž reakce žáků na obdobné projevy se zde ukázala jako jiná než na bazénu.

III. Volejbal chlapců - učitel Nedoma. Hodina, kde se projevil současný stav ve školství ve vztahu učitel vs. žák. Z hojně a pestře užitých metod komunikace se osvědčila pouze paralingvistika o opravdu velké intenzitě. Učitel v této hodině působil silně rezignovaně.

- IV. Volejbal dívek - učitelka Herciková. V této hodině téměř ideálně reagovaly začky na většinu projevu nonv. komunikace. Učitelka projevovala cit v tom, jak a kdy zařadit jednotlivý prvek komunikace, a také zde byla patrná vybudovaná důvěra ve vztahu mezi ní a jejími studentkami.
- V.a Atletika test výkonnosti dívky - učitelka Kuldová. Zde jsem v jediném případě pozoroval jisté nedostatky v celkové upravenosti s ohledem na TV a to v nepatřičných doplňcích (šperky), které občas vadily v pohybu. Byla to také jedna z hodin, která postrádala závěrečnou část. Překvapením byla negativní reakce na mimiku, což v kombinaci učitelka – dívky většinou fungovalo.
- V.b Bazén, 3. třída chlapci i dívky uč. Holubová. Učitelka působila přísně a hlavně nebyla kmenovou učitelkou této skupiny, což se pravděpodobně projevilo na pozitivní reakci na většinu podnětů. Opět se projevila jako nejdůležitější v prostoru bazénu paralingvistiaka.

Závěrem je nutno podotknout, že výsledky jsou částečně ovlivněny naší přítomností na hodinách. Konkrétně, reakce studentů by byly pravděpodobně mírně odlišné, ale ne tolik aby to úplně měnilo vypovídací hodnotu.

7 Literatura:

- DeVITO, J.A. Základy mezilidské komunikace. Praha : Grada, 1999. ISBN 80-7169-988-8
- ERHARD, T. *Mluvíme tělem*. Praha : Knižní klub, 1997. ISBN 80-7176-511-2
- HUNTEROVA, M. *Učinné vyučování v kostce*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-220-3
- THOMSON, P. *Tajemství komunikace*. Brno : J. Alman, 2001. ISBN 86-86135-16-0
- JANIK, A., RADEJ, Z. *Člověk uprostřed konfliktů*. Praha : Avicenum, 1975
- KRIVOHLAVY, J. *Já a ty*. Praha : Avicenum, 1977
- LEVI, V. *Umění jednat s lidmi*. Praha : Mladá Fronta, 1985
- PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-070-7
- RYCHTECKÝ, A., FIALOVA, L. *Didaktika školní tělesné výchovy*. Praha : Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-127-7
- SVOBODA, B. *Pedagogika sportu*. Praha : Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0156-7
- VASINA, L. *Lidská komunikace v normě a patologii*. Brno: Univerzita J.E.Purkyně, 1988